

Екзит-поли під час президентських виборів 2010: методологія, помилки, точність прогнозування

На факультеті соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 20 квітня працював організований спільно із Київським міжнародним інститутом соціології круглий стіл **“Екзит-поли під час президентських виборів 2010: методологія, помилки, точність прогнозування”**.

Учасники круглого столу, представники всіх провідних соціологічних центрів України, таких як КМІС, СОЦІС, Центр імені О.Разумкова, ФОМ-Україна, Центр “Соціальний моніторинг”, “Ukrainian Sociology Service” разом з експертами факультету соціології та Інституту соціології НАН України обговорили методологічні питання, що стосувалися формування вибірки, аналізу якості вибірки і показників точності результатів екзит-полів.

Співорганізатор і ведучий круглого столу **А.Горбачик**, декан факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, голова дослідницького комітету “Методи соціологічних досліджень” Соціологічної асоціації України, відзначив, що мета круглого столу полягає у створенні нової для нашої соціологічної спільноти традиції, ґрунтованої на продуктивній науковій комунікації між провідними дослідницькими центрами, що здійснюють електоральні опитування та екзит-поли. Такі обговорення мають неабияке значення для професіоналізації методики електоральних опитувань зокрема і вітчизняної емпіричної соціології загалом.

Як зазначив генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології **В.Паніотто**, існує думка, ніби соціологічні дослідження можна використовувати для контролю порушень у процедурах волевиявлення народу. Якщо дані досліджень суттєво відрізняються від результатів виборів, це може свідчити про фальсифікацію цих результатів.

Чи насправді це так? Наскільки виправдана така точка зору? Адже соціологічні дослідження є вибірковими, тобто їхні висновки мають імовірнісний характер. По-над те, помилки можливі не лише через вади вибірки, а й через неправильно складену анкету, неналежну підготовку інтерв'юєрів, помилки в процесі введення даних тощо. Іншими словами, якщо в даних соціологічного прогнозу і результатах виборів є розбіжності, то, мабуть, логічніше припускати, що хибними є дані соціологічного дослідження, а не результати виборів.

Саме такий підхід до оцінювання даних екзит-полів **В.Паніотто** запропонував для обговорення учасникам круглого столу. Він представив методику консорціуму “Національний екзит-пол”, розповів про методологічні проблеми побудови вибірки, про те, як відбувався добір респондентів на дільницях опитування і як усе це вплинуло на остаточні результати і точність прогнозу екзит-полу.

Генеральний директор компанії TNS Ukraine **М.Чурилов** зазначив, що, як правило, при організації екзит-полів соціологи головну увагу звертають на процедуру формування вибірки й особливості добору виборців на дільницях безпосередньо після голосування. Однак для такого роду досліджень, що їх проводять у масшта-

бах усієї країни в дуже стислі терміни (впродовж одного дня), важливе надійне й оперативне (як то кажуть, “у реальному часі”) передання зібраних даних і коректне опрацювання їх. Останнім часом компанія TNS Ukraine при проведенні екзит-полу активно використовує для передавання зібраних даних і накопичення інформації на комп’ютерному сервері технології мобільного зв’язку. Це дає змогу організаторам дослідження постійно впродовж усього часу проведення опитування отримувати оперативну інформацію з кожного регіону, контролювати наповнення і формування бази даних, що, своєю чергою, дає можливість аналізувати динаміку голосування за кожного із кандидатів, оцінити перебіг у часі голосування в окремих регіонах та визначити особливості голосування в населених пунктах різного типу.

Разом із тим **М.Чурилов** наголосив, що вважає за потрібне змінити основні підходи до процесу формування вибірки для досліджень типу екзит-полів. Необхідно суттєво збільшити кількість респондентів і точок опитування. Нинішня практика організації і проведення екзит-полів в Україні така, що зазвичай опитують 10–20 тис. виборців на 300 виборчих дільницях (у цьому разі в кожній області України опитуванням охоплено лише 3–4 населені пункти), і це внеможливе отримання точної інформації й лише велику ймовірність систематичних помилок з огляду на високий рівень політизації українського суспільства.

Консорціум “Національний екзит-пол” 2010 року проводив опитування на 240 дільницях, тобто на меншій кількості точок, ніж під час попередніх екзит-полів. Унаслідок цього й похибка в опитуваннях виявилася дещо вищою. Про це повідомив заступник директора соціологічної служби Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова **М.Міщенко**. Зокрема, він зазначив, що через брак фінансування ми перейшли до проведення опитування на 240 виборчих дільницях замість запланованих 300. Розрахунки показали, що випадкова помилка має збільшитися лише на 0,7%, але, як з’ясувалося, збільшився ризик систематичних зсувів”. Це перший екзит-пол в Україні, проведений на такій малій кількості дільниць. Екзит-поли проводять від 1998 року, і раніше вибірка охоплювала від 300 до 500 дільниць.

Керівники консорціуму “Національний екзит-пол” також відзначили, що використовували у своєму дослідженні методологію “єдиного кроку” при добірї респондентів для опитування на дільниці, що передбачає можливість контролювати дані ЦВК стосовно явки виборців. Усі інші екзит-поли використовували зважування з урахуванням даних ЦВК про явку, або планували свою вибірку з урахуванням явки на попередніх виборах.

Застосування даних ЦВК щодо явки і даних про зареєстрованих виборців поліпшує відповідність даних екзит-полу даним ЦВК, але не дає змоги контролювати деякі види фальсифікацій.

Присутній на круглому столі **О.Вишняк**, керівник фірми Ukrainian Sociology Service, котра також проводила під час останніх виборів екзит-пол, підтримав думку доповідачів про те, що назагал екзит-поли у президентській кампанії 2010 року в Україні були проведені за високими методологічними стандартами і без серйозних порушень. “С географічної точки зору, — сказав він, — розподіл голосів в Україні залишився близьким до 2004 року. У тих шістнадцяти областях, де 2004 року переміг Віктор Ющенко, у виборах 17 січня 2010 року перемогла Ю.Тимошенко. Лише в Закарпатті значно збільшилася підтримка В.Януковича. У восьми областях, у Криму та Севастополі, де 2004 року переміг В.Янукович — він і зараз переміг, причому практично з таким само відривом”.

Заступник директора Інституту соціології НАН України з наукових питань **Є.Головаха** відзначив, що такий круглий стіл, де присутні всі провідні соціологи, що брали участь у проведенні екзит-полів, необхідний передусім тому, щоби запобігти використанню екзит-полів як політичної зброї, як це робилося 2004 року і як це на-

магалися зробити у 2010 році із даними консорціуму “Національний екзит-пол”. “Екзит-пол — це насамперед продукт для засобів масових політичних комунікацій. У країнах демократії його замовляють не політики, а медіа, тим самим привертаючи увагу до каналу. Але замовники таких опитувань попереджають, що це не знаряддя політичного тиску. Таке опитування не має перебирати на себе функції, котрі йому не належать”, — заявив Є.Головаха.

Наостанок **А.Горбачик** ще раз наголосив важливість круглого столу і той факт, що поки соціологи не домовляться про стандартизацію методики та організації подібних досліджень, не вироблять засадових методологічних принципів і не розпочнуть продуктивний обмін досвідом і своїми методологічними новаціями, результати екзит-полів будуть корисними самим лише політикам для маніпуляцій громадською думкою.

*ОЛЕКСІЙ БОРОВСЬКИЙ,
кандидат соціологічних наук, співробітник кафедри галузевої соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*